

פרק יב

אדמו"ר בעיר

מרכז חסידות חב"ד

כ"ק אדמו"ר הריי"צ

צדיק בא לעיר. בשלהי חודש אייר תרפ"ד (1924), עבר אדמו"ר הריי"צ מליובאוויטש ממקום מגוריו ברוסטוב וקבע את מושבו בלנינגרד. כשלוש שנים גר הרבי הריי"צ בעיר, במהלכן היתה למרכז חסידות חב"ד. עיני כל חסידי חב"ד היו נשואות ללנינגרד, וחסידי רבים פקדו את לנינגרד כדי לחסות בצילו של הרבי בימים טובים, ביומי דפגרא חב"דיים, וגם בעת צרה, כאשר ביקשו ברכה לישועה והצלה. מלנינגרד נוהלה על ידי הרבי מערכת עניפה של פעילות יהודית-חסידית, למורת רוחו של השלטון הקומוניסטי.

שבילי העיר כבר היו נהירים לרבי הריי"צ קודם לכן. בעשרים השנים שקדמו למגוריו בעיר הגיע הרבי תדיר ללנינגרד, כדי לפעול בנושאים רבים ומגוונים לטובת יהודי רוסיה. פעולות שעל חלק מהן מסופר בפרקים הקודמים.

צדיק בא לעיר, אבל השמחה לא היתה מושלמת כלל. הסיבה בגינה הגיע לעיר, נעוצה בעובדה שנאלץ לעזוב את רוסטוב בה גר בשנים האחרונות עקב התגברות הרדיפות, הלחצים והאימים מצד השלטונות. הרבי עבר לעיר עם אחת מבנותיו, כאשר בשלב ראשון הוא מותיר את שאר בני

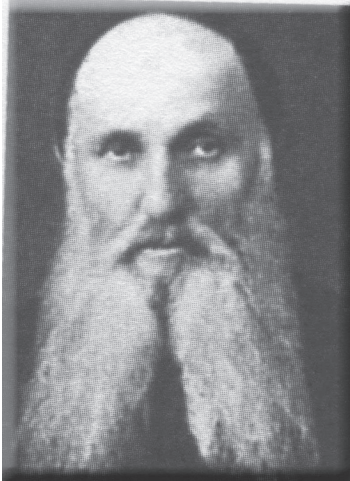
בית אדמו"ר הריי"צ - רחוב מאחווייה 22

משפחתו ברוסטוב. הרבי התגורר בתחילה באחד המלונות הגדולים בעיר. חסידים רבים התגוררו קרוב יותר ללנינגרד מאשר לרוסטוב והם שמחו על שהרבי עבר לגור בלנינגרד. במהלך השבועיים הראשונים מאז הגיע הרבי לעיר, באו אל הרבי המוני חסידים. כשהתקרב חג השבועות, ביקש הרבי שהחסידים ימנעו מלבוא אליו בחג השבועות, מחשש עינא בישא של השלטונות, ובכל זאת חסידים רבים הגיעו לקראת החג.

אחרי חג השבועות השיגו החסידים לרבי דירה טובה וראויה, ברחוב מאחווייה 22, וכשבועיים לאחר החג הגיעו בני ביתו של הרבי מרוסטוב.

שלוש מאות חסידים מגיעים לעיר

המצוקה הכלכלית בה היה שרוי בית הרבי עם הגיעו ללנינגרד, היתה קשה ביותר. הרבי הוציא סכומי עתק כדי לממן את הפעילות החסידית המחתרנית וכדי לסייע לרוח היהדות להמשיך ולנשב בערי רוסיה והמצב

הרב אלי' חיים אלטהויז הי"ד

הכלכלי הקשה במדינה כולה הקשה מאד על גיוס הסכומים הנחוצים.

לא נותר תיעוד רב מהימים ההם, אך רשימה קצרה ביומנו של הרב ישראל דזייקאבסאן, אז אברך צעיר, מעידה על מה שהתחולל באותם ימים בבית הרבי.

הרב דזייקאבסאן הגיע ללנינגרד בערב ראש השנה תרפ"ה (1924) וכאשר ביקר בדירת הרבי, נדהם לראות כי באולם הגדול שבו עתידות להערך תפילות החג אין ולו ספסל אחד. בפרוזדור הבית פגש את החסיד ר' אלי' חיים אלטהויז, מחשובי החסידים, ושאלו בתמיהה: ר' אלי' חיים, הרי כעת ערב ראש השנה, ואין מאומה

עבור התפילות. ר' אלי' חיים השיב במבוכה בנוסח זהה: ישראל, הרי כעת ערב ראש השנה, ואין מאומה עבור התפילות...

אחרי התשובה שבאה מתוך דאגה גדולה למצב בית הרבי, הבין ר' ישראל כי המצוקה אכן גדולה. ביומנו, הרב דזייקאבסאן לא מתאר כיצד בכל זאת התארגנו לתפילות אבל הוא מעיד כי באותו ראש השנה הגיעו לבית הרבי שלוש מאות חסידים! וזאת, למרות החשש הגדול מפני השלטונות אשר רדפו את הרבי בכל דרך.

חרף הפחד הגדול, בחודשים הבאים הפעילות החסידית המשיכה בתנופה גדולה ובית הרבי בלנינגרד שקק חיים. מידי שבת הגיעו חסידים רבים לתפילות והתוועדויות, הרבי אמר מאמרי חסידות וקיבל ל"חידות".

השפעה על יהדות לנינגרד

השפעת אדמו"ר הריי"צ בעיר היתה גדולה ביותר. מר מיכאל בייזר שחקר את תולדות הקהילה היהודית בעיר בתקופת הקומוניסטים, כותב בספרו "יהודי לנינגרד" על השפעת אדמו"ר הריי"צ על יהודי העיר:

"מרכז המשיכה העיקרי עבור חסידי חב"ד היה הרבי מליובאוויטש, יוסף יצחק שניאורסון, שעבר מרוסטוב ללנינגרד. השפעתו של שניאורסון כמנהיג יהודי הורגשה גם בקרב מי שלא השתייך לתנועת חב"ד. בתקופת

כה
 ג' פנה תמוז ת"ק זעמא זעמא

כבוד רבי הכבוד הגביר ור"ר אהרן
 אהרן אהרן אהרן

אלה ובינה

אחת הנפלאות אשר נמצאו בגמרא א"ת
 במשך הזמן הזה, הוציאו מן העולם ארבע
 והוא השם הזה בעצמו ויצאנו בגזירה ואם נאמר יצאנו
 וקשיות סוגיה מאד מאד ונחמנו י"ל.

בזה הזמן אשר אספנו א"ת ונחמנו ונחמנו
 א"ת ונחמנו ונחמנו י"ל ע"כ סיוע הגמרא, וא"ת
 זהו השם בעצמו, ש"כ הדין אספנו בעצמו י"ל כ' הזמן
 ב"ת ב"ת, ו"ת הדין ש"כ א"ת ס"כ נ"ל ב"ת ש"ת
 ב"ת ש"ת, א"ת ש"ת כ' ה"ל א"ת א"ת י"ל ש"ת
 א"ת ש"ת, א"ת הדין ב"ת, א"ת א"ת א"ת

ש"כ א"ת ש"ת א"ת א"ת, והוא נ"ל א"ת
 ב"ת א"ת א"ת א"ת א"ת א"ת א"ת א"ת
 א"ת א"ת א"ת א"ת א"ת א"ת א"ת א"ת
 א"ת א"ת א"ת א"ת א"ת א"ת א"ת א"ת

א"ת א"ת א"ת א"ת א"ת א"ת א"ת א"ת

ה'נעפ' אף התעצם תפקידו של שניאורסון בזכות מרצו, כושר הארגון והכריזמה שלו וגם כתוצאה מן החסר שנוצר בעקבות הגירתם של רבנים דגולים רבים מרוסיה".

מר בייזר מרחיב את היריעה ומוסיף ומספר על הפעילות של אדמו"ר הריי"צ למען כלל יהדות ברית המועצות:

"לדירתו של הרב שניאורסאהן, שהייתה ממוקמת בלב העיר, בקומה השנייה של בניין בקרן הרחובות פסטל ומוחוביה, הגיעו חסידי ליובוויץ' מכל קצוות רוסיה. בסלון הענק, שהפך לבית הכנסת, התכנסו רבים לתפילה. פעילותו הנמרצת וחסרת הפשרות של הרב שניאורסאהן, הדאיגה את השלטונות, שראו בו מכשול רציני להפצת האתאיזם בקרב היהודים הסובייטים".

"מכתבו... הגיעני לפה כי במשך הזמן הזה, העתקנו מקום מגורנו לפה לענינגראד". אחת האגרות הראשונות שכתב אדמו"ר הריי"צ מאז הגיע להתגורר בעיר

200 תלמידים בחדרים

נוכחותו של הרבי בעיר, הפיחה רוח חיים חדשה בקרב חסידי חב"ד, ובאותם ימים פעלו, אם כי במחותרת, מנייני תפילה חב"דיים ומוסדות חינוך חב"דיים.

מלבד המניין החב"די הגדול בבית הרבי, היה בית מדרש וותיק במבנה הצמוד לבית הכנסת הגדול ועוד מניין במרכז הרחוב הראשי - נייבסקי פרוספקט בבניין 128.

200 ילדים ונערים למדו ב'חדרים' המחתרתיים בלנינגרד ואילו בישיבה המחתרית למדו עשרות תלמידים. עבור בחורים מבוגרים ואברכים עובדים, נוסד בעיר סניף של הארגון החב"די "תפארת בחורים" במסגרתו למדו שיעורים בנגלה וחסידות. את 'תפארת בחורים' ייסד אדמו"ר הריי"צ, ובאותם ימים הארגון נוהל על ידי הרב יעקב לנדא ע"ה, לימים רבה של בני ברק. על מוסרי השיעורים בתקופה זו נמנה גם ר' ישראל אריה לייב שניאורסאהן, אחיו של הרבי מליובאוויטש.

עזרה מהג'וינט

בזכות סכומי כסף גדולים שהעביר הג'וינט ליהודי ברית המועצות, התקיימו מוסדות לימוד ויהודים רבים קיבלו סיוע, בהם יהודי לנינגרד. התפקיד הרישמי של הג'וינט ברוסיה, היה לעזור בשיפור תנאי המחיה של היהודים, אולם על פי בקשתו של הרבי הריי"צ, מנהל הג'וינט ברוסיה ד"ר יוסף ראזין עשה רבות כדי לסייע גם ברוחניות. וכפי שמתאר זאת היטב מר ביזר בספרו "יהודי לנינגרד":

"הרב שניאורסון עמד בראש ועד הרבנים המחתרתי, שהוקם בשנת 1922 [תרפ"ב] וייצג את כל היהודים הדתיים בברית המועצות. החל בשנת 1925 [תרפ"ה] קיבל שניאורסון מידי שנה מהג'וינט סיוע כספי לצורכי הועד (ב-1925 - דובר בסכום של 18,000 דולר ובשנת 1927 דובר כבר על 25,000 דולר מלבד העזרה הרבה לפסח). סיוע זה היה אמור להחליף את הסיוע שהגיע קודם לכן מתוך הקהילות. לרשותו של הרבי עמדו סכומי כסף רבים, והוא הקצה את הסכומים לתמיכה בישיבות ובחדרים המחתרתיים, בשוחטים ובמלמדים בערים ובעיירות של ברית המועצות".

אדמו"ר הריי"צ לא הסתפק בכך, והרבה לבקש מהג'וינט להוסיף בסיוע ליהודי ברית המועצות. קהילת לנינגרד בלטה גם בדו"חות שהוגשו לג'וינט, כפי שעולה מאגרת מיוחדת שמסרו אדמו"ר הריי"צ וחברי ועד הרבנים ליו"ר הג'וינט פעליקס וורבורג, בעת ביקורו של האחרון בברית המועצות לאחר חג הפסח תרפ"ז (1927).

על לנינגרד נכתב בדו"ח (אגרות קודש אדמו"ר הריי"צ חלק י"ד עמוד רפג) כי הג'וינט נותן מאה רובל לחודש עבור כל החדרים בעיר, אך בכך לא

די, וכהוכחה מובאת רשימת החדרים ומספרי התלמידים:

בחדר באיזור האי הוואלסלי לומדים 23 תלמידים.

בחדר באיזור הצד הפיטרוגרדי 22 תלמידים.

בחדר באיזור נובי דרבניה 5 תלמידים.

בחדר באיזור נובי פעצסקי 15 תלמידים.

בחדר באיזור נובי ניקאלסקי 15 תלמידים.

בחדר באיזור נובי רחובות 18 תלמידים.

בחדר באיזור נובי ליגאווקא 14 תלמידים.

בחדר באיזור נובי ניוסקי 128, 57 תלמידים.

בחדר באיזור נובי זכאווסקא 15 תלמידים.

בחדר באיזור צד הוויברגי 6 תלמידים.

סה"כ: 190 תלמידים ב-10 מקומות, וסכום ההוצאות עומד על אלף רובל. אם כן, מסבירים חברי הועד, העזרה מהג'וינט היא רק עשירית מהסכום הנדרש בכל חודש.

במכתב מוסבר כי מספר רב של בני עניים נשארים מחוץ לחדרים, בגלל שאין די כסף לשכר לימוד ואילו היה מימון, היה אפשר להוסיף עוד מאתיים או אפילו שלוש מאות תלמידים. הפניה הזו לג'וינט, יש לציין, נעשתה שבועות ספורים לפני מאסרו של אדמו"ר הרי"צ. לאחר מאסרו וגאולתו של הרבי, הפעילות קיבלה פנים אחרות כפי שיסופר בהרחבה בפרקים הבאים.

פרק יג

החתן בלנינגרד

החתן המיועד מקבל תפקידים

כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו בצעירותו

מאז שהגיע הרבי הריי"צ ללנינגרד, החל המיועד להיות חתנו, הרב מנחם מענדל שניאורסאהן - לימים הרבי מליובאוויטש, להגיע תדיר לעיר ולפקוד את בית חמיו לעתיד, שהכניסו עד מהרה לעבודת הכלל והטיל עליו תפקידים ציבוריים חשובים.

באותן שנים בחר הרבי הריי"צ ברבי כחתן לבתו הרבנית חיה מושקא. לשם כך באה אמו של הרבי, הרבנית חנה שניאורסאהן, ללנינגרד וכך נודע לכל כי הרבי הריי"צ בחר לו לחתן את בנו של הגאון החסיד רבי לוי יצחק שניאורסאהן רבה של יקטרינוסלב.

"לא ידענו עליו הרבה"

לעיתים הגיע הרבי לעיר לביקורים קצרים, ולעיתים שהה בה מספר חודשים ברציפות. בימי שהותו בעיר, שהה הרבי לעיתים בבית החסיד ר' שמואל נימויטין הי"ד, בית שהיה פתוח בפני חסידים רבים במשך שנים רבות. ר' רפאל ע"ה, בנו של ר' שמואל נימויטין, זכה להתגורר בחדר אחד עם הרבי ולימים סיפר על כך:

"קשה מאוד היה לדבר עם הרבי, בעת ששהינו יחד באותו חדר. הוא היה תמיד אדם מאוד מופנם, סגור מאוד בעצמו וממעט לדבר. לא ידענו

עליו הרבה, אלא רק זאת שהוא כבר חתן של בתו האמצעית של כ"ק אדמו"ר הרי"צ. האצילות שלו והרצינות הגדולה שלו זה משהו שאי אפשר לתאר.

"הוא היה עסוק תמיד, אף פעם לא היתה אפילו שניה אחת שהתבטל, רוב הזמן למד או כתב. הוא היה מגיע כמעט תמיד אחרון לחדר, ועוזב אותו ראשון. הוא היה מכונס בתוך עצמו, עסוק בענייניו ולא דיבר כמעט עם איש.

"אני זוכר שלילה אחד ראיתי לומד וכותב סטנגורפיה (קצרנות) באנגלית. תמהתי מה לו ולקצרנות ולאנגלית. הבעתי את תמיהתי והוא השיב - האמן לי, שבאם אין לי צורך בהם או שלא יהיה לי צורך בהם - לא הייתי מסתכל עליהם".

עוזר ל'חוזרים'

מעט מאד ידוע לנו על הליכותיו ומעשיו של הרבי בעיר בימים ההם, אך יש בידינו אי אלו אפיזודות היכולות ללמד על כך ולו משהו.

הרבי נחשב כבר אז לגאון כביר. פעם אחת הרבי הרי"צ אמר מאמר חסידות במשך שעה ארוכה, 'החוזרים' שיחזרו את הדברים וכאשר היה חסר להם משפט כלשהו ואיש לא הצליח להיזכר, הבחין אחד ה'חוזרים' בחתנו המיועד של הרבי, שישב מכונס כשהוא שקוע בלימודו והציע לגשת לברר אצלו שמה קלט הוא את הדברים.

הרבי, בשקט האופייני לו, ציטט מיד את המשפט החסר, כשהוא מוסיף לבאר בטוב טעם את כל הנושא.

במחיצת הרוגוצ'ובי

בתקופת שהותו בעיר, נפגש החתן, הרבי בעתיד, לשיחות תורניות מעמיקות וארוכות עם

הגאון הרוגוצ'ובי

הגאון הרוגוצ'ובי, עד אשר היה בן בית בביתו ואף קיבל ממנו 'סמיכה' לרבנות.

בספר 'ימי מלך', המתעד את תולדות הרבי, מסופר הסיפור הבא:

פרופסור ברנטשינסקה, הגיע לרבי הרי"צ וביקש להבין את צורת ה"מגן דוד" על פי הקבלה, וענהו הרבי: אקרא את "שר התרבות" שלי. הוא הטיל אז על חתנו המיועד לבוא לשם כך מיקטרינוסלב ללנינגרד, כדי לערוך תשובה מדוייקת.

שלושה חדשים ישב החתן הצעיר בלנינגרד וערך חיבור מקיף שלם על מהותו של ה"מגן דוד" על פי תורת הנגלה, הקבלה וכן בתוספת רמזים והבהרות לפי חכמת האוסטרונומיה. בתום שלושת החודשים, שב לביתו ביקטרינוסלב, אבל מאוחר יותר הגיע עוד מספר פעמים ללנינגרד כדי להשלים את העבודה.

מעניין כי השלטונות ייחסו לנושא השיבות רבה, ובעת המאסר של הרבי הרי"צ דובר על כך בחקירות העדים ואף בחקירה של הרבי בעצמו.

פרק יד

מאבק ביבסקציה

סערה בלנינגרד

אנשי היבסקציה - המחלקה היהודית במפלגה הקומוניסטית - ידעו היטב כי האדמו"ר היושב בלנינגרד, מפעיל רשת מחתרתית של 'חדרים ו'שיבות' ומעודד את יהודי ברית המועצות וחסידיו בפרט, לא לזנוח את המסורת היהודית התורנית, אלא להעצים את הפעילות ללמוד תורה, להקים מקואות, לנהל מנינים לתפילה ועוד.

הללו שאפו לבלום את הפעילות ההולכת ומתרחבת אבל חששו לנקוט צעד של פגיעה ברבי, מחשש שהדבר יעורר תגובה חריפה של יהודי ברית המועצות, או של גורמי חוץ, אשר גם כך מחו על הפרת זכויות האזרחים בברית המועצות.

לכן, בשלב ראשון הייבסקים לא פגעו ברבי עצמו אבל בחסידיהם הם ירו חיצים ללא הרף ולעיתים היו אלו חיצים מוות. חסידים נאסרו ונשלחו לגלות, 'חדרים' ו'שיבות', בתי כנסת ומקואות נסגרו בזה אחר זה והרדיפות הלכו וגברו. אדמו"ר הריי"צ מצידו המשיך בפעולותיו הנמרצות והיבסקציה נלחמה בכל הכוחות וללא הפוגה בכדי להצר את צעדי החסידים.

כדי להגביר את לחצם, נקטו אנשי היבסקציה בערמומיות. הם יזמו 'ועידת רבנים' כאשר מטרתם להביא רבנים חשובים להתאסף יחדיו, בפיקוח השלטונות, ולא לצמם להחליט החלטות אשר יסייעו להצר את הפעילות יהודית-חסידית בברית המועצות כולה. הייבסקים ארגנו את הועידה בחשאי ובצורה מוסווית ובתוך כך ניסו לקבל גם את הסכמתו של הרבי הריי"צ לועידה המתוכננת.

היה זה יום קייצי אחד בסוף קיץ תרפ"ה (1925), כאשר אל אדמו"ר הריי"צ הגיע יו"ר הקהילה היהודית - ה"לירו" - מר לב גורביץ, בהצעה לערוך אסיפה פומבית של כל הרבנים וראשי הקהילות של ברית המועצות. ואולם הרבי הריי"צ התנגד בתוקף לעריכת אסיפה פומבית שכזו; עדיף לאסוף את הרבנים והעסקנים היראים לדבר ה' באסיפה חשאית, אמר הרבי הריי"צ.

הרבי ידע כי מאחורי היוזמה החדשה עומדים אנשי היבסקציה ולכן התנגד לה, למרות שהרב דוד קצנלבויגן, רב העיר לנינגרד היה בעד כינוס הועידה.

אחד מחברי הנהלת הקהילה קרא באותם ימים להפוך את הדת היהודית לאטרקטיבית יותר לחברי ה'קומסומול' (תנועת הנוער הקומוניסטי), ובעצם לערוך רפורמות בדת. במקביל נפוצו שמועות כי ועדת החינוך של הקהילה היהודית בעיר, מתכננת להקים בסתר בתי תפילה, שבהם יתפללו בסידורי תפילה רפורמיים, ובתוכנית הלימודים של הילדים תיכלל... 'הברית החדשה'!

בגלל רוחות רעות אלו שהחלו לנשב, היה ברור לחסידים כי אם הקהילה הלנינגרדית תערוך ועידה של ראשי הקהילות בכל רחבי המדינה, ההחלטות שתתקבלנה בוועידה כזו עלולות להמיט אסון על היהדות שנאבקה על קיומה אל מול הדיכוי הקומוניסטי העריץ.

מספר ימים מאוחר יותר ביקר אצל הרבי נציג אחר של הקהילה, מר שכנוביץ'. הלה הציע לרבי להצטרף לקהילה תוך הסכמה מראש שבקבלת החלטות בעניני הדת תילקח בחשבון דעתו של הרבי. אולם הרבי דחה גם את ההצעה הזו כיון שהיה ברור לו כי היוזמה לא באה להיטיב עם היהדות המסורתית.

הפרישה

תוך זמן קצר, חילוקי הדיעות נודעו ברבים, וקהילת לנינגרד נכנסה למערבולת גדולה; שומרי המצוות צידדו ברבי הריי"צ ואילו הציונים והמשכילים - בראש הקהילה. בהנהלת הקהילה היו עשרים ושלושה חברים, מתוכם עשרה שומרי מצוות. מעתה, כל נושא שעלה בהנהלת הקהילה, היה הופך מיד למחלוקת לוהטת בין העשרה שומרי המצוות לשלושה עשר שנמנו על זרמי הציונים והמשכילים. ובעוד שכלפי חוץ השלושה עשר הטיפו לחיזוק היהדות, בסתר הם ניסו ליזום רפורמות מרחיקות לכת.

בסוף חודש מר חשוון תרפ"ו (אוקטובר 1925), עשרת החברים שומרי המצוות פרשו בקול רעש גדול מהנהלת הקהילה. בשבת ה' כסלו (22.11), יצאו העשרה לבתי הכנסת של לנינגרד, וכל אחד מהם ביקר בכמה בתי כנסת וקרא לכל ירא אלוקים לבוא לאסיפה גדולה שתהיה בבית הכנסת הגדול ביום ראשון בשעה עשר בבוקר.

בשעה היעודה, בית הכנסת היה מלא מפה לפה ונציג העשרה החל לנאום, כשקולו רועד מהתרגשות. בדבריו הבהיר כי העשרה נבחרו על ידי הקהילה,

אך כעת, כאשר יו"ר הקהילה וחלק מחבריה רוצים לערוך אסיפה בשותפות עם גורמים לא דתיים, החליטו העשרה לפרוש מהנהלת הקהילה.

בתום נאומו, נשמעו קולות רבים המצדדים בדברי הפורשים, ומקרב עשרת החברים שפרשו מהנהלת הקהילה נבחרה מיד ועדה להקמת קהילה חדשה. גוייסו כספים ונוסח תקנון אשר קבע, כי כחברי הקהילה ייחשבו רק שומרי מצוות.

בעקבות הפרישה, הקים הרב שמעון לזרוב, רב הקהילה החב"דית בלנינגרד, קהילה חדשה רישמית. כאמור בפרקים הקודמים, באותם ימים היה בברית המועצות חוק הקובע כי לקהילה בת עשרים חברים מותר לקיים תפילות, ואילו קהילה בת חמישים חברים ויותר, נחשבת לאגודה ומותר לה גם לערוך אסיפות. בהתאם לחוק זה, הרב לזרוב הגיש לממשלה רשימה של חמישים חברים בקהילתו והקים בית מדרש בשם 'צמח צדק' אשר שכן הרחק מבית הכנסת הגדול. הרב לזרוב, שהיה למדן גדול ובעל מידות תרומיות, כיהן כרב ומנהיג הקהילה החדשה.

כל שאלה גדולה בענייני הקהילה הונחה לפתחו של הרבי הריי"צ ובכל יום ראשון התאספו בבית המדרש כל הגבאים במניינים החסידיים מכל רחבי העיר. יחד טיכסו עצה בדבר התייסדות החדרים, ניהול המקווה וארגון בתי חרושת זעירים לשומרי השבת, כדי שיוכלו לעבוד מבלי לחלל את השבת.

ועידת קורוסטן

המאבק המורכב על ועידת הרבנים נמשך, כאשר מר גורביץ מנסה לגייס לצידו קהילות ורבנים, ואילו החסידים עשו כל מה שהיה ביכולתם כדי למנוע את כינוסה של הועידה, מחשש להחלטות הרסניות, פרי מחשבתם הנואלת של אנשי היבסקציה. בתוך כך נפוצו שמועות כי שירותי הביטחון של ברית המועצות מעוניינים בכינוס הועידה על מנת ליצור פיקוח הדוק על הרבנים. כעת, מלאכתם של מתנגדי הועידה נעשתה פחות מורכבת, כיון שרבים הפנימו כי הועידה במתכונתה המוצעת תהרוס כל חלקה טובה אשר נותרה ליהודי רוסיה.

החסידים הצליחו לשכנע רבנים רבים, לא להגיע לוועידה. קהילות מוסקבה, מינסק, קרמנצ'וג, ויקטרינוסלב יצאו נגד כינוס הועידה ורק באודסה ובלנינגרד תמכו בוועידה.

ועידת הרבנים בקורוסטן

בינתיים כונסה ועידת קורוסטן לרבני איזור וואהלין, והשתתפו בה גם אורחים מקייב, אודסה, פולטבה, ניקוליב, קרמנצ'וג ועוד. גם מלנינגרד הגיעו נציגים - הרב שמריהו מקלר ייצג את אדמו"ר הריי"צ שעודד את כינוס הועידה, ושני האחרים, ל' רבינוביץ עורך 'המליץ' ומ' רוזובסקי, ייצגו את הנהלת הקהילה. גם חתנו המיועד של אדמו"ר הריי"צ, הרב מנחם מענדל שניאורסאהן, לימים הרבי מליובאוויטש, נטל חלק בוועידה, אשר היה ברור כי היא אמורה להיות תחליף לוועידה המתוכננת על ידי היבסקציה.

גם משתתפי הועידה וגם השלטונות הבינו, כי משמעותה של הועידה וסמכויותיה חורגות מעבר למחוז וואהלין והכוונה האמיתית היא לערוך ועידת רבנים אמיתית, במקום זו המתוכננת בלנינגרד. לכן, בתגובה לוועידה התנהלה הסתה פרועה בעיתונות הקומוניסטית, מאמרים חריפים נכתבו נגד מארגני הועידה בקורוסטן והחלטותיה, והכל בכוונה לבטל את חשיבות הועידה הזו על מנת לאפשר את כינוס הועידה המתוכננת בלנינגרד.

מאבק קשה

ועידת קורוסטן תמה, והמאבק הקשה המשיך במלוא עוזו. אנשי היבסקציה לא ויתרו, והמשיכו במלחמה מתישה נגד אדמו"ר הריי"צ ומתנגדי הועידה. בז' אדר א' תרפ"ז (9.2.27), הגיעו אנשי המשטרה

החשאית לביתו של מזכיר אדמו"ר הריי"צ - הרב אלחנן (חוני'ע) מרוזוב, עצרו את שתי בנותיו רחל ושרה וערכו חיפוש דקדקני בבית. התכתובות שהוחרמו חיזקו בקרב אנשי השלטונות את העובדה שתנועת חב"ד מנהלת ומממנת חדרים וישיבות מחתרתיות מתרומות של יוצאי ברית המועצות המתגוררים בחוץ לארץ. כמו כן נתגלו מסמכים, המעידים כי חב"ד עשתה מאמצים רבים כדי להשפיע על הג'וינט לממן את צורכי הדת של יהודי ברית המועצות.

שבועיים חלפו, ובכ"א אדר א' (23.2) נעצר הרב מרוזוב בעצמו. כדי לשבור את רוחו, הוכנס לתא של עבריינים וכאשר בנותיו שמעו זאת, פתחו בשביתת רעב. ביום החמישי לשביתה, אנשי הרשע נכנעו והרב מרוזוב הועבר לתא ובו יהודים שנעצרו על 'עוונות' אידיאולוגיים.

בחודשים הבאים צברו ההכנות לועידת לנינגרד תאוצה גדולה. הנהלת הקהילה הכינה נושאים רבים לדיון בוועידה אולם השלטונות סירבו לרשימה הנרחבת. לבסוף אושרה רשימת הנושאים שכללה: בשר כשר, מקוואות, בתי קברות, עובדי מוסדות הדת, לימודי דת למבוגרים ועוד. ואילו ארבעת הנושאים הבאים לא אושרו לדיון בוועידה: ארגון חינוך דתי לילדים, מנוחת שבת, ביטול ההגבלה על הוצאה לאור של ספרות דתית וגמילות חסדים.

ברשימת נושאים לא די. המארגנים, ובהם יו"ר הקהילה מר גורביץ, נקטו באמצעים רבים כדי לשכנע רבנים להגיע לוועידה ומנגד הרבי הריי"צ ונאמניו לחמו בכל תוקף לביטול התוכניות ההרסניות. המאבק נמשך והחריף, עד אשר נקבע תאריך לכינוס הוועידה: כ"ה תשרי (21 באוקטובר), תרפ"ח.

כאשר התאריך המיועד הלך והתקרר, אדמו"ר הריי"צ כתב מכתב חריף נגד הוועידה, במטרה לפרסמו בעותקים רבים, אבל התוכניות השתבשו לחלוטין עם מאסרו הפתאומי.

פרק טו

הרבי הריי"צ במאסר

ג.פ.א.ו. בבית הרבי

בית הרבי הריי"צ, רחוב מאחוויה 22, במרכז לנינגרד. אור ליום רביעי ט"ו סיון תרפ"ז (15.7.27). הרבי יושב בחדרו ומנסח מכתב חריף נגד הועידה ולאחר מכן כותב עוד כמה עותקים ממנו, כשבכוונתו למוסרו על מנת להכין ממנו עותקים רבים ולפרסם אותם.

המכתב החריף אמור להישלח בצורה גלויה ופומבית "לרבים השואלים ודורשים על אודות 'אסיפה דתית הכללית' הנקראת מטעם קהילת לענינגראד", והרבי כותב בו מפורשות כי הנוטל חלק בועידה נלחם בתורת ישראל:

ביקור בבית אדמו"ר הריי"צ. מימין לשמאל:

הרב אברהם קארף שליח הרבי לפלורידה, הרב חיים טולוצ'ינסקי שליח בפטרבורג, הרב שלום דובער לוי מנהל ספרית ליובאוויטש, הרב מענדל פבזנר רבה של פטרבורג

"דעו כי השתתפות בהאסיפה אשר קהילת לענינגראד קוראת סכנה צפויה לדתנו ותורתנו, וכל הנותן יד לקחת חלק באסיפה זו הוא כמניף יד על הדת והתורה. אחינו בני ישראל, אותה התורה והמצוה אשר עליהם מסרו נפשם אבותנו ואבות אבותנו בכל דור ודור, עומדים בסכנה ובידכם להצילה".

בתום מלאכת כתיבת המכתב, קיבל הרבי חסידים ל'יחידות'. לאחר מכן הרבי התפלל ערבית, ולאחר השעה אחת בלילה, ניגש לסעודת הערב, במהלכה הגיעו אל הבית אנשי הג.פ.א.ו. ולאחר דין ודברים, החלו בחיפוש דקדקני.

"אורחים באו לבקרנו"

בעוד הללו מחפשים, רבי מנחם מענדל שניאורסאהן, החתן המיועד ומי שלימים היה לרבי מליובאוויטש, התקרב לבית. כלתו המיועדת, הרבנית חיה מושקא שעמדה ליד החלון, קראה לעברו: "שניאורסאהן, אורחים באו לבקרנו". הרמז הובן והחתן המיועד הזדרז לסור לביתם של כמה מחשובי המקורבים לבית הרבי, כדי להודיע על הצרה הגדולה המתרחשת בשעה זו בבית הרבי הריי"צ.

יחד עם הרב אלי' חיים אלטהויז, שהיה מבאי ביתו של הרבי הריי"צ, הלכו אל בית מזכיר הרבי ר' חיים ליברמן, הודיעו לו על המאסר ועזבו את המקום. המזכיר אשר החזיק בביתו חומרים רבים השייכים לרבי ולפעילות הנרחבת בכל רחבי המדינה, שרף מיד את כל הדואר שהתקבל בתקופה האחרונה ועוד מסמכים מעוררי חשד, אלא שבטרם כלתה האש, אנשי הג.פ.א.ו. התייצבו גם בפתח ביתו. הם קלטו מיד את אשר נעשה והמזכיר נאסר.

חיפוש בבית הרבי

נשוב לחיפוש בבית הרבי. אנשי הג.פ.א.ו. סרקו ובדקו כל פינה בבית. תוך כדי חיפוש, הגיעו לחדרן של בנות הרבי, הלא הן הרבנית חיה מושקא ע"ה ואחותה הרבנית שיינא הי"ד. עם היכנסם לחדר, נשאלו הבנות לאיזו מפלגה הן שייכות, כאשר אנשי הג.פ.א.ו. מבקשים לבדוק האם הן בעד המפלגה הקומוניסטית או שהם פועלים נגדה, אולם הבנות התחכמו והשיבו כי הם במפלגה של אביהן שהרי בנות ישראל הן בלתי מפלגתיות ומואסות בשאיפות המודרניות.

מאסר הרבי מלובאוויטש ברוסיה

רי"ג ה' 26 ליוני (יט"א) מלנינגרד מודיעים ע"י הטלגרף, כי על פי פקודת השלטונות הסובייטיים נאסר הרבי מלובאוויטש שניאורסון. הרבי נאשט בקבוץ כספים לטובת הישיבות, שנאסרו ונסגרו מטעם הממשלה. מאסרו של הרבי עורר התרגזות עצומה בקרב השדרות הרחבות של האוכלוסים היהודים.

הרבי במאסר. הצפירה, כ"ו סיון תרפ"ז. 26.6.1927

איש הג.פ.א. נחמנסון תמה על דבריהן, והבת שיינא השיבה כי אינה חייבת להשיב לו מדוע זו השקפתן. נחמנסון התרגז ואמר לה כי הג.פ.א. יכולים לפתוח גם פה של אילם ולגרום לאדם לספר את מה שהוא מחביא בליבו, כי 'שם' מדברים ברצון או שלא ברצון וגם אבן תדבר. מרת שיינא לא נרתעה מהאיומים של נחמנסון והשיבה בקול תקיף:

"כל האסון הוא בזה, אשר חפצים ליקח הכל בכח, באלימות ובזרוע; עד כמה מאוסה היא ובלתי יסודית הדרך הלזו לקחת את בעלי השכל ובעלי הדיעה, בכחו של האגרוף ובהפחדת קנה רובה".

הרבי הרי"צ כותב על דברים אלו, כי היה נעים לו לשמוע את דברי השכל, אותם אמרה בתו כשהיא משימה עצמה מאופקת למרות המצב, אלא שהרבי חש שבשל כך תיאסר גם היא.

החיפוש נמשך ונמשך ואנשי הג.פ.א. מצאו עוד ועוד חומרים חשובים ונדירים:

מאמרי חסידות, אגרות ומסמכים אחרים של הבעל שם טוב ותלמידיו ושל אדמו"רי חב"ד. בנוסף לכך היו שם: רשימות ופרוטוקולים מכל האסיפות שהיו במשך עשרות שנים, ובהם מסמכים ורשימות הקשורות לפרשיות חשובות מאוד לתולדות חב"ד, כמו: סדר התייסדות ישיבת תומכי תמימים בלובאוויטש ובוורשה, התייסדות ישיבת תורת אמת, דברים שנשאו בהזדמנויות שונות מנהלי ישיבות חב"ד ועוד אוצרות רבים.

באמתלאות שונות, הצליח הרבי הרי"צ לשכנע את אנשי הג.פ.א., שלא יקחו את כל הכתבים הללו. וכאשר הצטוו לחתום שהחיפוש נעשה כדת וכדין, סירב, ואנשי הג.פ.א. צעקו ואיימו עליו.

בטרם יצא הרבי הרי"צ את הבית בדרכו לבית הסוהר, הספיקה בתו הרבנית חיה מושקא לדווח לו כי חתנה יודע מהנעשה. הרבי הרי"צ הבין

כי חתנו הלך לביתו של המזכיר להודיעו, למרות שהדבר יכול לעלות לו במאסר. הדאגות לבני ביתו ולכתבי החסידות, הטרידו את מנוחתו של הרבי וב'רשימת המאסר' המפורסמת הוא כותב בהקשר זה:

"...מה נעשה עם המיועד להיות חתני מר מנחם שהלך אל מעונו של מזכירי מר ליבערמן. האם חס ושלום לא נתפס בכך... שטף דמעה התפרץ מעיני, דמעות חמות מאוד התגלגלו על פניי, לבי מתרגש וכל גופי רועד: מי יודע פן ואולי חס ושלום לוקחו הכתבים... ומי יודע האם לא נגעו בבבת עיני בהכתבים כתבי יד קודש. ואם היה לא תהיה, נהיה כזאת, איך איום הוא מצבו של הדבר בעצמו, ומה גדול השבר, האם גם המה, הכתבי יד קודש, ילכו לבית הכלא".

מביתו נלקח הרבי הריי"צ היישר ל'שפולרקע' - מתחם ובו בית הסוהר המרכזי של לנינגרד ומטה הג.פ.א. המרכזי. במקום זה ישבו, נחקרו ועונו יהודים רבים תושבי לנינגרד, במשך שנות השלטון הקומוניסטי.

סערה בלנינגרד

מאסרו של הרבי חולל סערה רבתי בעיר לנינגרד. קהל רב נהר לעבר בית הרבי וכולם יחד אמרו תהילים, כאשר הדמעות ניגרות כמים. במקביל קיימו החסידים את הוראת הרבי בעת מאסרו והודיעו לחסידי חב"ד במקומות בהם טמונים אדמו"רי חב"ד, להביא את דבר המאסר אל 'אוהלי הקודש', מקומות מנוחתם של נשיאי חב"ד.

הרבי נלקח למאסר וחתנו המיועד, הרבי בעתיד, הגיע לבית ולקח חבילות רבות של כתבי יד והעבירם למקומות מסתור שיועדו לכך מראש, ובהם ביתו של הרב זלמן דוכמן ע"ה.

לאחר החיפוש המדוקדק, הבית היה נראה כמו אחרי רעידת אדמה, וכמה מחשובי החסידים ניגשו בחיל וברעדה ל'קבינט', הוא חדר ה'יחידות', כדי להשליט בו סדר. תוך כדי סידור ספרי הקודש, כתבים ומכתבים, מצאו לתדהמתם פתק שנכתב על ידי הרבי הריי"צ בכתב ידו, ובו הוראות בנוגע לאמירת תהילים ועוד (להלן, בתרגום מאידיש):

"שמעו חסידים וכל בני ישראל המקווים למשיח, מסרו בשמי לכל החסידים בעולם, שציוויתי, שבכל בתי הכנסת החסידיים יאמרו בכל יום אחרי תפילת שחרית - כולל גם בשבת - שיעור תהילים כפי שנחלק לימי החודש, במנין ולאחרי האמירה לומר קדיש.

"כל אנשי השוק, אנשי עסקים ילכו לבתי הכנסת להתפלל ולהיות נוכחים כשלומדים עין יעקב ויעזור להם השם יתברך בפרנסה בריווח. לחסידים תאמרו שאני מצווה ולסתם יהודים תאמרו שמצד אהבת ישראל וטובת ישראל, אני מבקש שיקיימו את האמור, והשם יתברך יעזור להם בשנה מאושרת ברוחניות ובגשמיות ונזכה לגאולה שלימה על ידי משיח, אמן".

לא לפנות לחו"ל

יום רביעי ט"ו סיון (15.7). הקהילה היהודית-חסידית בלנינגרד רעשה-געשה, והמנהיגים ניסו לפעול בדרכים שונות. עם בוקר החלו במספר מוקדים בעיר התייעצויות קדחתניות, בהן השתתפו חשובי החסידים, מנהיגי היהדות החרדית בלנינגרד, עורכי דין מפורסמים ועסקנים נוספים. הכל הסכימו כי המצב מורכב שכן באותם הימים, בריטניה ניתקה את יחסיה עם ברית המועצות ואווירת העוינות התגברה עד שרוחות מלחמה החלו מנשבות בין ברית המועצות ובריטניה.

המצב הרגיש הזה הכניס את שלטונות ברית המועצות ללחץ אדיה, והחששות שלהם מפני ריגול ובגידה גדלו והחריפו. המשטרה החשאית השתוללה בחמת זעם ורבים הוצאו להורג בידי השלטונות על לא עוול בכפם. לכן היה ברור כי ככל שמצבו של הרבי מסוכן, יהיה זה מסוכן עוד יותר לנקוט בצעד שגוי, למען הצלתו. לכן הוחלט באסיפות הרבות שנערכו בלנינגרד, לאחר לבטים רבים, ועל דעת כלל מנהיגי הקהילות הבלנינגרדיות, כי לא תהיה פניה לחוץ לארץ בנושא.

למחרת, ביום חמישי ט"ז סיון (16.6.27), נסע הרב שמריהו גורארי' חתנו של הרבי הרי"צ, למוסקבה. הוא דיווח לראשי חב"ד במוסקבה על מסקנות האסיפות הבלנינגרדיות, ואף הם הסכימו שאסור לפנות לחוץ לארץ בנושא. מאידך, בתוככי ברית המועצות פעלו בדרכים שונות. דבר מאסרו של הרבי בלנינגרד הלך והתפרסם בכל רחבי המדינה, והדאגה הפכה לנחלת הכלל. דמעות רבות ניגרו, נגזרו תעניות, הציבור הרבה באמירת תהילים והעסקנים פעלו במרץ על מנת להביא לשחרורו של הרבי מהר ככל האפשר.

הקהילה תובעת שחרור

שלושה ימים לאחר המאסר, ביום שישי י"ז סיון (17.6.1927), נקטו ראשי הקהילה היהודית בלנינגרד בצעד חשוב. הם שיגרו מכתב מיוחד אל השלטונות בו הם מבקשים לשחרר את אדמו"ר הרי"צ:

"ליושב ראש הניהול הממשלתי הפוליטי המאוחד של לנינגרד
מאת מועצת הקהילה היהודית דתית של לנינגרד
הצהרה

נודע לנו שב-14 לחודש זה נאסר הרב י. שניאורסון. לנו כמובן לא ידועה הסיבה לפיה החליט לאוסרו, אך אם היה זה בגלל שהרב שניאורסון אינו לויאלי כלפי הממשלה הסובייטית - אנו, הקהילה הדתית של לנינגרד, מוצאים חובה להצהיר לג.פ.א.ו. של לנינגרד, כדלהלן:

הרב שניאורסון הקדיש את עצמו במשך כמה שנים כדי לחזק את היסודות של דת-מוסרית והפצת העקרונות של יהדות בין יהודים דתיים, הינו נאמן לחלוטין כלפי הממשלה הסובייטית, ואין לו שום יחס או השתתפות בפוליטיקה.

על יסוד זה, הקהילה היהודית דתית של לנינגרד מרשה לעצמה, לפנות אליך בשמה ובשם כל היהודים הדתיים הנאמנים תמיד לממשלה הסובייטית, לעשות הכל, אם אפשר, ככל התלוי בכך להוציא פקודת שחרור לחבר הקהילה הרב י. שניאורסון ממאסרו. הקהילה לוקחת על עצמה את מלוא האחריות וההתחייבות שהרב שניאורסאהן יגיע לג.פ.א.ו. של לנינגרד בכל רגע שיתבע לכך.

סגן יושב ראש - א.י. גוטרמן [אברהם בער ב"ר ישראל גוטרמן]

מזכיר - י. גינזבורג

פרט למכתב זה, נעשו עוד פעולות רבות ומורכבות כדי לשחרר את הרבי ממאסרו בלנינגרד.

חקירות משפילות

הרבי נלקח, כאמור, לבית הסוהר 'שפולרקע', שם סבל הצקות קשות, בזיונות וחקירות משפילות.

החוקרים המרכזיים של הרבי הרי"צ היו אלו שבאו לעוצרו - לולב ונחמנסון. הללו היו נכדי חסידים, אבל רוח הקומוניזם סחפה אותם ואת נשמתם לשאול תחתית, והם שירתו במסירות רבה את הג.פ.א.ו. בתקופת המאסר. שני אלה ביזו והשפילו את הרבי במהלך החקירות הממושכות.

כבר בחקירה הראשונה, הטיחו החוקרים ברבי כי הוא נאשם בהתנגדות לשלטון הקומוניסטי וקשירת קשרים ברחבי העולם:

"יהודי ברית המועצות הדתיים רואים בך אוטוריטה עליונה והם מושפעים ממך. הנך מנהיגם של מורדי האור, ואנו יודעים שניצלת את השפעתך ופרשת על כל פני ברית המועצות רשת גדולה של חדרים ושיבות ושאר מוסדות הדת.

"הנך מנהל קשרים ענפים ביותר עם חוץ לארץ, אלפי מכתבים מתקבלים על ידך מכל פינות העולם. הנך מקבל סכומי כסף גדולים מחוץ לארץ להגברת הדת בברית המועצות ולמלחמה בממשלה הסובייטית".

הרבי לא נרתע מהחוקרים, והשיב להם כי אכן היהודים רואים בו אוטוריטה, אבל אין זו אשמתו, כי אין הוא כופה על איש את מרותו וגם לא ניצל את מנהיגותו לפעולות נגד האינטרסים של ברית המועצות:

"על ידי רצון טוב וחפשי, חסידים למדים מרצונם החפשי מרבים מנהיגם. תפקידי לדאוג שכל מי שרוצה להשאר ביהדותו יוכל למלא את מבוקשו. הכל נעשה על ידי רצון חפשי וחרות גמורה והיכן החטא שבזה?".

אגב כך, נתן הרבי הסבר על מהותה של החסידות והחוקרים הרוסיים דרשו מלולב לתרגם ולהסביר להם את הדברים. הרבי הסביר כי בחוק הסובייטי אין כל איסור על חדרים ושיבות: "מעולם לא הוצא בסס"ר חוק רשמי האוסר את מוסדות החינוך הדתיים", כך הצהיר קרילינקו הקטיגור הראשי של ברית המועצות; "ובכן בקולו של מי עלי להישמע? בקולו של קרילינקו או של לולב?".

לאחר שנים רבות, נחשפו חלקים קצרים מתיק החקירה מהם עולה כי בחקירה הראשונה, דיבר הרבי בתקיפות רבה נגד כינוס ועידת הרבנים שאירגנה הקהילה היהודית בלנינגרד ביוזמת הג.פ.א.ו, שכזכור, התנגדותו זו הביאה למאסרו.

וכך מתועדים הדברים בתיק:

מדוע התנגדת לכנס הרבנים?

- התנגדתי לכל הרעיון הזה, כי לפני שעושים אסיפה של רבנים צריכים לקיים אסיפה של ראשי הרבנים בבריה"מ והם - ולא אתם, השלטונות - צריכים להחליט האם צריכים לקיים כנס או לא.

למה צריכים לדון על כך ראשי הרבנים?

- כי רק להם הסמכות להחליט אם לקיים את הכנס. ואם היו מחליטים לקיים, הם היו צריכים להחליט מה הנושא, ולא השלטונות. לא הסכמתי שכל הרבנים יחליטו מהו הנושא של הכנס. אינני מסכים שהרבנים יקיימו כנס לפי הוראת השלטונות.

במהלך החקירה הראשונה, אמר לו החוקר כי תוך 24 שעות יוצא להורג בירייה! אולם גזר הדין לא היה תלוי בחוקר, שהתרברב לשווא.

שביתת רעב

הרבי לא נפל ברוחו. אדרבה, בעת המאסר דרש את זכויותיו מכל פקיד זוטר או בכיר, ללא מורא. עם הגיעו לבית הסוהר, נלקחו ממנו התפילין, דבר שכאב לו מאוד, ובמהלך החקירה הראשונה, הבחין בשלט התלוי על הקיר ובו חוקי בית הסוהר, שם היה כתוב כי אסיר זכאי לשלוח טלגרמה, על חשבון הכסף שנלקח ממנו בכניסתו לבית הסוהר. הרבי תבע לכתוב טלגרמות, וכאשר נענה, שיגר שלוש טלגרמות בנוסח אחד:

"הנני מבקש לצוות תיכף לפקיד מחלקה השישית, למסור לי את התפילין שלי. רב דתי י. שניאורסאהן, מחלקה 6 חדר 160".

את הטלגרמות מיען לשלושה: התובע הראשי של ברית המועצות, מנהל בית הסוהר 'שפולרקע' (שהוא גם מנהל של הג.פ.א. בלנינגרד), ואל החוקר נחמנסון. הרבי מסר את הטלגרמות לפקיד שתמה בקול והחל לצחוק: "השגות גדולות לו, הנה איך הוא כותב לתובע הראשי, למנהל הג.פ.א. ולחוקר".

כאשר התפילין שלו נלקחו, פתח הרבי בשביתת רעב. כל פעם שניתן אוכל לאסירים, סירב הרבי לקבל את האוכל בהכריזו: "אני ממשיך בשביתת הרעב שלי, עד שיוחזרו התפילין שלי".

יומיים נמשכה שביתת הרעב, וביום שישי אחרי הצהרים, קיבל הרבי את תפיליו וספריו. לא עבר זמן רב, והשומר הכניס אל הרבי שלוש חלות עבור 'לחם משנה' לשבת, שהובאו בשבילו מהבית. חלות היוו קרש הצלה לרבי, שלא טעם מאומה במשך יומיים.

מאמרי חסידות בבית הסוהר

בעת שהותו בבית הסוהר, כתב הרבי מאמרי חסידות ורשימות נוספות. מידי יום היה הרבי אומר דברי תורה בפני האסירים היהודים שבתא מאסרו, ורושמם אחר כך. בתחילה נאלץ לכתוב על נייר ממנו מכינים סיגריות, אבל לאחר זמן קצר קיבל רשות לכתוב בצורה מסודרת.

הרשות לכתוב בתא המאסר, הייתה אחת ההנחות הגדולות שניתנו לרבי. חוקי בית הסוהר אוסרים את הכתיבה בתא, למעט כתיבת בקשות למנהל בית הסוהר אותן מתירים לכתוב פעם ביום. לשם כך כל אסיר קיבל נייר ועפרון ומיד בתום כתיבת הבקשות הם נלקחו מהאסירים, ואילו בידי הרבי היה כלי כתיבה ברוב תקופת מאסרו והוא אכן כתב בכל רגע פנוי.

מיתה בירייה! - לא!

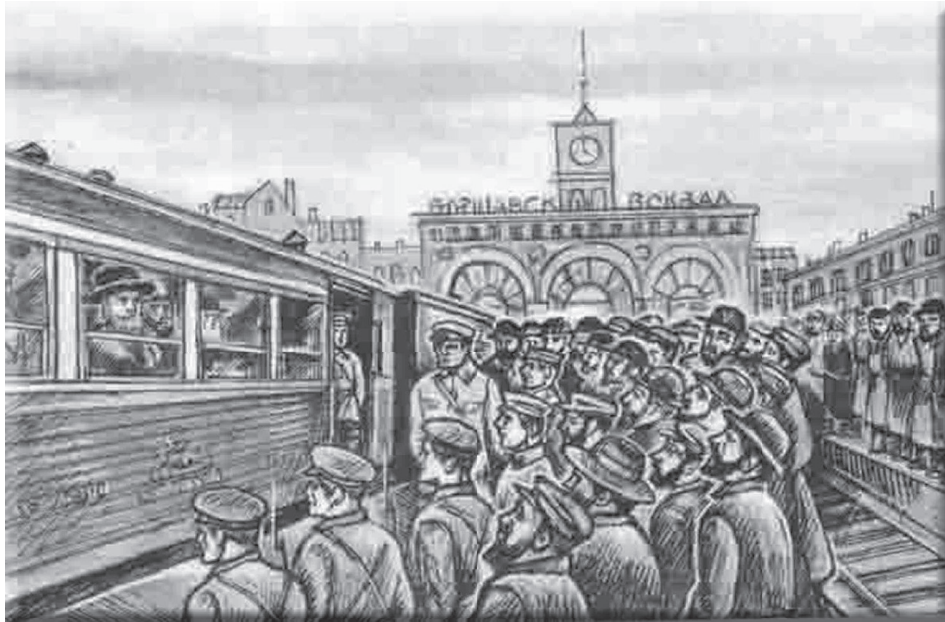
אנשי הג.פ.או. צברו חומר רב על פועלו המחתרתי של הרבי למען יהודי רוסיה. הם גם ידעו על קשריו הענפים בחו"ל והשפעתו האדירה על החסידים אשר פועלים בשמו באש ובמים, חרף הדיכוי האכזרי. מלחמתו של הרבי נגד כינוס ועדת הרבנים, העלתה את חמת אנשי הג.פ.או. ואלה גמרו אומר להפסיק את כל אלה באחת באמצעות עונש מוות. אולם הודות לשתדלנות רבה מצד גורמים רבים, ובראשם הגב' פישקובה יו"ר הצלב האדום בברית המועצות, עונש המוות הומר בעשר שנות גלות באיי סלובקי.

ביום רביעי כ"ט סיון, שבועיים אחרי המאסר, היה אמור הרבי להישלח לגלות בסלובקי. הידיעה התפשטה בכל רחבי לנינגרד והרבי כתב לבני משפחתו לבוא ביום זה לבית הכלא להיפרד ממנו. כל המשפחה באה לבית הסוהר, אך שם לא הסכימו השלטונות לומר להם דבר על הצפוי לרבי.

בינתיים התאסף קהל רב מסביב לשפולרקע במרכז העיר לנינגרד, כדי לראות את הרבי שעה שיוציאוהו בכדי להעבירו לתחנת הרכבת. ולפתע ראו כולם את הרבי, כאשר הציץ מבעד לחלון של הקומה השלישית. מבוכה אחזה בקהל הרב.

מישהו הציע לסור לתחנת הרכבת בתקווה ששם יתאפשר לראות את הרבי בצאתו לדרך ואכן רבים הגיעו לתחנה, אבל הרבי לא הגיע לשם.

לאחר מכן התברר כי הגב' פישקובה נפגשה עם ראש הג.פ.או. בברית המועצות מר מנזשינסקי, וזה נענה לבקשתה לעכב את ביצוע הגירוש לסלובקי. ההוראה הגיע בעת שאנשי הג.פ.או. בלנינגרד כבר התכוונו להעביר

חסידים נפרדים מהרבי בתחנת הרכבת (ציור)

את הרבי לתחנת הרכבת אל המסע לסלובקי וכעת הרבי נותר בתאו בבית הסוהר.

למחרת, בעת שהרבי נחקר פעם נוספת, הראה לו החוקר לולב תעודה רישמית עליה היה כתוב:

מיתה בירייה! וקו מתוח על המילים בהוספת המילה "לא!".

בשורה הבאה נכתב: עשר שנים גלות סלובקי. ושוב קו מתוח על המילים בתוספת המילה "לא".

ובשורה השלישית: שלוש שנות גלות בקסטרומה.

גלות קצרה

היה זה יום חמישי, ל' סיון. גזירת הגירוש לקסטרומה תוכננה להתבצע בו ביום. אך הנסיעה ברכבת אמורה לקחת קרוב ל-30 שעות, ואז הרבי יגיע לשם בשבת.

היתכן? נושא דגל המלחמה לחיזוק היהדות ושמירת השבת, הוא יהיה זה שיסע בשבת? הרבי החליט לא יקום ולא יהיה!

הרבי מלובאוויטש שב ללנינגראד

ר' יגה, 21 ליולי (יט"א) מלנינגרד | באוסטחומה בבית הנתיבות חכו לרבי
מדועים כי אתמול שב הרבי מלובאוויטש | אלפי יחידים סמיעיציו, שלוחו מהתח
וויטש הרב שניאורסון ממאסרו נה למעונו הפרטי.

הרבי שב ללנינגרד. הצפירה, כ"ב תמוז תרפ"ז.

הרבי עמד על כך שהנסיעה לא תהיה בשבת. לאחר דין ודברים ואיומים מצד החוקרים, בקשתו התקבלה.

ביום ראשון ג' תמוז התאסף קהל רב בתחנת הרכבת. הרבי הרי"צ הגיע לתחנה ממנה אמור היה לצאת לגלות, אבל כהרגלו לא נרתע מהשלטונות, ואל מול פניהם של אנשי הג.פ.או. דיבר בפני הקהל שנאסף בתחנה.

בשיחתו הזכיר את דברי אביו בוועידת הרבנים בשנת עת"ר, אשר התקיימה בעיר, וכמסופר לעיל, גם אז היו הדברים למורת רוחם של השלטונות והביאו למעצרו של הרבי הרש"ב מיד בתום דברים אלו...

וכך אמר הרבי הרי"צ:

"אנו מבקשים מהשם יתברך, יהי ה' אלוקנו עמנו כאשר היה עם אבותינו אל יעזבנו ואל יטשנו - השם יתברך יהיה איתנו כאשר היה עם אבותינו, למרות שאיננו דומים ממש לאבותינו, שהיו בעלי מסירות נפש בפועל ממש עבור תורה ומצוות, וכמו מאמר הידוע שאחד מאבותנו הקדושים [הרבי הרש"ב] זצוקללה"ה אמר:

"לא מרצוננו גלינו מארץ ישראל, ולא בכוחות שלנו נשוב לארץ ישראל. אבינו מלכנו יתברך לקח אותנו לגלות, והוא יגאל אותנו, ויקבץ נדחנו... לארצנו הקדושה במהרה בימינו אמן..."

"ידעו נא כל העמים אשר על פני האדמה, כי רק גופותינו נמסרו לגלות ולשיעבוד מלכויות, ואילו נשמותינו לא נמסרו לגלות ולשיעבוד מלכויות, חייבים אנו להכריז גלוי לעין כל, שכל מה שנוגע לדתנו, לתורת ישראל, מצוותיה ומנהגיה, אין מישהו שיכפה עלינו דעתו..."

"וזוהי בקשתנו מהשם יתברך, אל יעזבנו ואל יטשנו..."

הרבי נשלח לשלוש שנות גלות, אבל מאמצי החסידים ברוסיה ובחו"ל עלו יפה, ותשעה ימים בלבד לאחר שיצא את לנינגרד, בי"ב תמוז, התבשר הרבי הרי"צ כי הוא משוחרר. עם קבלת הבשורה, בתו הרבנית חיה מושקא שהיתה עמו בקסטרמה, טילפנה לבית הרבי בלנינגרד, ובישרה כי אביה

הרבי ישוחרר מחר. את השמחה בבית הרבי לא ניתן לתאר. החסידים שהיו בבית באותה עת, פרצו בריקוד אשר נמשך שעות ארוכות.

למחרת, י"ג תמוז, שוחרר הרבי ושב לביתו בלנינגרד. בליל שבת ט"ו תמוז אמר הרבי מאמר חסידות המתחיל במילים: "ברוך הגומל" ובסעודת היום אמר הרבי הריי"צ כי זו סעודת הודאה.

השחרור היווה ניצחון אמיתי על השלטון הקומוניסטי, שנאלץ להכנע ללחצים ולשחרר את ראש הלוחמים בו. והימים בהם נגאל הרבי הריי"צ - י"ב תמוז בו קיבל את בשורת השחרור, וי"ג תמוז בו שוחרר בפועל - נקבעו לדורות כימי "חג הגאולה", ימים בהם אין אומרים תחנון ועורכים התוועדויות חסידיות בכל אתר ואתר כאשר הגדולה והמרכזית שבהם היתה במחיצת הרבי, חתנו וממלא ומקומו של בעל המאסר והגאולה, אשר מידי שנה בשנה ערך ביום זה התוועדות רבות.

פרידה

השחרור גרם להתפרצות של שמחה גדולה, אבל לאותה שמחה היה טעם לוואי מריר. זמן קצר לאחר השחרור הופיע בעיתון היבסקציה - ה'עמעס' - מאמר חריף נגד הרבי בדרישה לאסרו. "הגלוהו לירכתי סיביר!" קרא ה'עמעס'.

מאמר זה לא נכתב סתם כך. היה זה ראש הג.פ.א.ו. בלנינגרד שהתנגד לשיחרורו של אדמו"ר הריי"צ בכלל, ולחזרתו לעיר מגוריו לנינגרד בפרט. בנסיבות שנוצרו, הוחלט כי הרבי יעבור למקום שקט יותר והמקום שנקבע, זמנית, היה מלחובקה, פרבר של מוסקבה, וזאת לקראת יציאתו מברית המועצות ללטביה.

לרגל עזיבת הרבי את המדינה, שהה הרבי ובני ביתו בחודש תשרי בלנינגרד והחודש כולו עמד בסימן הפרידה לקראת היציאה של הרבי מחוץ לרוסיה שנקבעה לסיום חודש תשרי. חסידים רבים הגיעו באותה שעה ללנינגרד מכל רחבי ברית המועצות, כדי להיפרד מהרבי. היו שהגיעו לימים הנוראים, והיו שהעדיפו לבוא לימים האחרונים בהם הרבי שוהה בברית המועצות. השיא היה בשמחת תורה, כאשר בהתוועדות החג נערכה הפרידה הרישמית במעמד כשש מאות חסידים.

למחרת, באסרו חג סוכות, כ"ד תשרי תרפ"ח, חסידים רבים גדשו את תחנת הרכבת בלנינגרד. הרבי הריי"צ נפרד מהחסידים ועלה על הרכבת שיעדה ריגה.

בתחנת הרכבת הצטופף קהל גדול. הרבי ישב בקרון הרכבת, ידיו הקדושות נישאות למעלה והוא נופף לחסידים לשלום - החלון היה מלא באדים שטטשו את המראה אבל עיניו החודרות של הרבי הביטו בכולם במבט כאוב.

כשהרכבת התחילה לזוז, נשמעה זעקה מחרידה שהתפרצה ספונטנית מפי כל הקהל שנכח במקום - 'טאטע!!!'. החסידים נותרו שבורים וכואבים על החלל העצום שנפער ביהדות רוסיה בכלל ובלנינגרד בפרט עם עזיבתו של הרבי הרי"צ את העיר, כאשר פנה הודה, פנה זיוה ופנה הדרה.

תוך כדי הנסיעה ברכבת, הזדרז הרבי הרי"צ לכתוב מכתב חיזוק ליהודי רוסיה, בו הבהיר כי המרחק לא יפריד בינו לבין החסידים: "תקותי תאמצני והיא נחמתי אשר ריחוק המקום לא יפריד ח"ו וח"ו בינינו".

ימים ספורים לאחר שהגיע הרבי הרי"צ לריגא, שיגר מכתב ברכה לרב הקהילה החב"דית בלנינגרד, הרב לזרוב ובו בישר על הגעתו צלחה, וכן ביקש למסור ברכות מיוחדות לגבאי בית הכנסת נייבסקי 128 ("ניעווסקי קכ"ח") וגם לגבאי בית הכנסת צמח צדק.

כך הסתיים פרק מזהיר בחיי היהדות והחסידות בלנינגרד, פרק בן שלוש שנים במהלכן התגורר הרבי הרי"צ בעיר.

המאבק בוועידה נמשך

הרבי עזב את לנינגרד, אבל המשיך לפעול למען חיזוק היהדות והחסידות בה, ובשנים הבאות היה בקשר מכתבים רצוף עם רבנים, עסקנים ואחרים תושבי לנינגרד. צעדו הראשון בכיוון זה עם צאתו מרוסיה היה המשך המלחמה נגד כינוס ועידת הרבנים, העלול להמיט אסון על יהדות ברית המועצות. ממקום מגוריו החדש בריגא פעל הרבי בדרכים שונות כדי למנוע את כינוס הוועידה ואכן בסופו של דבר הוועידה לא התכנסה.

2 קרונות מצה

עם הגיעו לריגא, עשה אדמו"ר הרי"צ רבות עבור הקהילות היהודיות בברית המועצות ובהן לנינגרד והגיש לה עזר גשמי, עידוד וגם מצות לפסח.

לקראת חג הפסח תרפ"ט (1929) הורגש מחסור במצות ברחבי רוסיה. בלנינגרד הצליח הרב לזרוב להשיג קמח כשר לפסח ומכר אותו במחיר עלות לכל דורש, אבל כמות הקמח לא הספיקה לאפיית מצות לכל יהודי

לנינגרד. באותם ימים סבל היהודים בברית המועצות זעק לשמים. השלטונות דיכאו כל שומר מצוות ביד ברזל, והנה גם מחירי הקמח טיפסו ועלו והיה חשש גדול שליהודי רוסיה לא יהיו מצות לפסח. מי שנענה לשוועת יהודי רוסיה, היה כמובן אדמו"ר הריי"צ אשר גייס מימון ותמיכה בקרב הקהילות היהודיות בארץ ישראל, באירופה ובארצות הברית לטובת היהודים הסובלים תחת השלטון הקומוניסטי.

הצעד הראשון במאמץ היה להשיג אישורים מהשלטונות בברית המועצות להכניס כמות גדולה של מצות ובד בבד היה צורך דחוף להשיג סכומי עתק כדי לממן את קניית והובלת המצות. הסובייטים הערימו קשיים, כפי שרק הם יודעים לעשות זאת, וכדי להיראות דמוקרטיים, הם התירו את כניסת המצה, אלא שהחליטו כי על המצה ישולם מכס כמו על... ממתקים, וכך תשלום המכס יהיה גבוה עוד יותר מעלות המצות עצמן.

על פי בקשתו של הרבי הריי"צ, יצאו גדולי הדור בארץ ישראל ובאירופה בקריאה לסייע למבצע הגדול. הרש"ג חתנו של הרבי, והרב מרדכי דובין יצאו לסבב שתדלנות באירופה, כדי לערוך מסע לחצים דיפלומטי לקבלת האישורים ובמקביל פעלו באינטנסיביות לגייס את המימון הנחוץ.

בסופו של דבר, המבצע הוכתר בהצלחה. עשרים ושמונה קרונות רכבת ועליהם אלפי חבילות מצה, נשלחו לברית המועצות, שם חולקו על ידי הרבנים וראשי הקהילות. ולנינגרד, כמו עוד ערים גדולות, קיבלה 2 קרונות רכבת עמוסים במצה כשרה לפסח, וליהודי לנינגרד היתה אורה ושמחה בפסח תרפ"ט (1929).

אלא שתלאות שנת תרפ"ט היוו רק כעין פתיח לאירועים הקשים והסוערים של שנת תר"צ, בה הוכו בזה אחר זה יסודות הקהילה - בית הכנסת, הישיבה, וגם הרבנים, כפי שיסופר בהרחבה בפרקים הבאים.